

Az 1957-58-as perekben közreműködő hadbírószági szervezet

Kahler Frigyes

Hadbírószági szervezet – 1957/58

A forradalom megtorlása idején működő katonai bíróságok szervezetét - 1957. március 1. napjáig - az 1954. évi II. tv. határozta meg. A törvény első fokú katonai bíróságokat és a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumát állítja fel, utóbbit fellebbezési fórumként.¹

Első fokú katonai bíróságot az egyes magasabb egységeknél (fegyvernemek, hadtestek, a szükséghez képest hadosztályok és nagyobb helyőrségek központjába szervezték).²

A magasabb egységeknél működő bíróságok joghatósága az egység állományának tagjaira illetve a területükön elkövetett hatáskörükbe tartozó bűncselekményekre terjedt ki.

A katonai bíróságokat az Igazságügy Minisztérium és a Honvédelmi Minisztérium egyeztetését követően a Minisztertanács állította fel és szüntette meg. A bíróságok működése felett a felügyeletet az Igazságügy Minisztérium katonai főosztálya gyakorolta.³

1955-ben a Minisztertanács megszüntette a Honvédelmi Minisztériumtól való függőséget és a katonai bírói szervezetet kizárólag az IM hatáskörébe utalta.⁴

1957 márciusától a kormány átalakította a katonai bírósági és ügyészégi szervezetet.⁵

A márciusi szervezeti átalakítással

1957. február 28-tól megszűntek a fegyvernemi és az egyes magasabb parancsnokságok mellett működő katonai bíróságok. Első fokú katonai bíróságként az alábbi bíróságok jártak el:

1957. március 1. napától első Budapesti Katonai Bíróság Pest, Fejér, Komárom, Nógrád, Heves és Szolnok megye területén.

A Kaposvári Katonai Bíróság Zala, Somogy, Tolna, Baranya megye területén.

A Győri Katonai Bíróság Győr-Sopron, Vas és Veszprém megye területén.

A Szegedi Katonai Bíróság Bács-Kiskun, Csongrád és Békés megye területén.

---

¹ Vö.: 1954. évi II. tv. 34, 43, és 46. §.

² 1954. évi II. tv. 32. §.

³ 1954. évi II. tv. 17. §.

⁴ 3/1955 (I.11.) MT rendelet.

⁵ 14/1957 (III.2.) Korm. rendelet.

A Debreceni Katonai Bíróság Hajdu-Bihar, Szabolcs-Szatmár és Borsod-Abaúj-Zemplén megye területén.

A katonai bíróságok székhelyén és illetékességi területükkel megegyező módon szervezték meg a katonai ügyészségeket.

A határőrség katonai ügyészségét – Budapest székhellyel - hozták létre. A határőrség katonai ügyészsége a határőrségi szervezet valamennyi egységére és a határőrség valamennyi tagjára nézve járt el. A forradalom megtorlásának első lépését - a rögtönítélő bíraskodás formájában - a politikai hatalom a katonai bíróságokra ruházta.

A statáriális eljárás

Az 1956. december 9-én hirdették ki a Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1956. évi 28. számú törvényerejű rendeletét, (tvr.) amely bevezette Magyarországon a statáriális bíraskodást.

Az „... 1956 december 11.napjának 18 órájától kezdődő hatállyal az ország egész területére” elrendelte a rögtönbíraskodást - amelynek során a katonai bíróságok rögtönítélő tanácsai jártak. el 1957. november 3- ig. Az Elnöki Tanács ekkor megszüntette a rögtönbíraskodást.

A rögtönbíraskodásról szóló tvr. szövegét *dr. Feri Sándor* legfelsőbb bírósági bíró sebtében fogalmazta meg és adta át *Marosán Györgynek*. A tvr. szövege december 9-én hiányosan jelent meg, mert kimaradt ugyanis a 3. § (3) bekezdés, amely a büntetésről rendelkezik. Ezt az 1956. évi 32. tvr. december 16-án volt kénytelen pótolni.

A rögtönbíraskodás hatálya az alábbi bűncselekményekre terjedt ki: „gyilkosság, szándékos emberölés, gyújtogatás, rablás (fosztogatás), közérdekű üzemek vagy közösség életszükségletének ellátására szolgáló üzemek szándékos megrongálásával elkövetett bűntett... ezeknek a bűntetteknek a kísérlete, lőfegyver, lőszer, robbanószer illetőleg robbanóanyag engedély nélküli tartása”. Ezen túl bűntetté nyilvánította az 1956. évi 32. tvr. a hatóságnak való bejelentés elmulasztását arról, hogy más lőfegyvert, lőszert tart engedély nélkül.

A kormány a statárium részletes szabályozását a 6/1956. (XII.1.) sz. rendeletben rögzítette, amely az 1956. évi 28. tvr. megjelenése után - de még az 1956. évi 32. tvr. megjelenése előtt - látott napvilágot.

A főszabály szerint (1956. évi 32. tvr.-el kiegészített 1956. évi 28. tvr. 3. § (3) bek:

„a rögtönítélő bíróság, ha a terheltet a rögtönítélő bíróság alá tartozó valamely bűncselekményben bűnösnek nyilvánítja, ítéletében egyúttal halálbüntetést szab ki”.

A 6/1956. Korm. sz. rendelet fontos rendelkezése: „.....ha a köznyugalom helyreállítása és a társadalom rendjének védelme halbüntetés alkalmazását nem

teszi szükségessé, a rögtönítelő bíróság halálbüntetés helyett tiztől tizenöt évig terjedő börtönbüntetést szab ki”.

Lényeges rendelkezés továbbá, hogy „*arra a terheltre, aki a bűncselekmény elkövetésekor huszadik évét még nem töltötte be, halálbüntetés helyett tíz évtől tizenöt évig terjedő börtönbüntetést, ha pedig cselekményének elkövetésekor életének tizennyolcadik évét nem töltötte be, öt évtől tíz évig terjedő börtönbüntetést kell kiszabni”.*

A statáriális bíróságok első ítéleteiket 1956. december 15-én hozták meg, s az első három napban 8 ügyben 17 személyt ítétek el, közülük hatot halálra.

A halálos ítéletekből 5 személy ügyét a kegyelmi kérvény elbírálására felterjesztettek a Népköztársaság Elnöki Tanácsához, míg egy főt - akinek ügyében a kegyelmi felterjesztést a kegyelmi tanácsá alakult bíróság nem támogatta - az ítélet meghozatalát követő 2 órán belül kivégezték.

A statáriális tanácsok az Igazságügyi Minisztérium Bírósági Főosztálya és Törvényelőkészítő Főosztálya által készített összegző statisztika szerint (1958. december 31.) 405 személy ügyében jártak el és hoztak ítéletet. Az elítéltek közül 70 fő ítélete halálbüntetés volt.

A feldolgozott **perek** legfontosabb **tapasztalatait** az alábbiakban foglalom össze:

A rögtönítelő bíróságok működése a gyakorlatban részben meghaladták részben alatta maradtak annak a politikai szándéknak, amely e bíróságokat életre hívta. Az a más forrásokból ismert politikai szándék, hogy a hatalomnak mindenekelőtt az *ügynevezett osztályellenséget* kell megsemmisítenie a rögtönbíráskodás gyakorlatában *nem valósult meg*.

Az eljárás alá vont személyek *csaknem kizárólagosan munkás és paraszt osztályhelyzetüként szerepeltek*. Az ügyek egy részében - s ez elsősorban a fegyverrejtegetés miatt meghozott ítéleteknél igaz - a fegyverek és lőszer birtoklása nem politikai indíttatású volt. Ugyanakkor érvényesült az a bírói gyakorlat, hogy a lőszerrel és lőfegyverrel visszaélés minősítéssel *minden esetben halálos ítéletet* hozott a bíróság, *ha gyanú merült fel a vádlottal szemben, hogy harcok színhelye közelében tartózkodott*.

A bíróság ilyen esetben *mellőzték* annak tüzetes vizsgálatát, hogy a gyanú *igaz-e*. Önmagában a gyanú elégségesnek ítélte a halálbüntetés meghozatalához.

Ezzel az ítékezés egyik legfontosabb alapelvét - hogy tudniillik csak bizonyított tényeket lehet a vádlott terhére értékelni - megkerülte a hatalom.

Hasonlóan lépett át klasszikus büntetőjogi alapelveket a rögtönítelő bíróság és hozott halálos ítéletet olyan esetben, amikor a vádlottaknak szándékuk keletkezik arra nézve, hogy fegyveresen ellenállnak, de e szándékuktól *önként elállnak*, a fegyveres ellenállást meg sem kezdik.

Más esetekben egyes rögtönítelő tanácsok nem elégítik ki maradéktalanul a politikai vezetés bosszúvágyát, hanem viszonylag enyhébb tíz-tizenöt év közötti börtönbüntetéseket alkalmaznak olyan volt nemzetőrökkel szemben, akik fegyverüket nem adták le.

A gyilkosságok és szándékos emberölések ügyében hozott ítéletek tényállásából kitűnik, hogy ezek valójában semmilyen összefüggésben sincsenek a forradalom eseményeivel, csupán időbeli egybeesésről van szó.

Falusi kocsmái bicskázásból történt elhalálozás vagy családi viszályból kialakult indulati motíváltágú emberöléseknél a statáriális eljárás és az alkalmazott (és végrehajtott) halálbüntetések valójában *méltánytalan és igazságtalan volt*.

A köztörvényes bűnelkövetőkkel szemben, - akik az állandósult bírói gyakorlat szerint tíz tizenöt évi börtönbüntetésnél súlyosabb büntetésre a rendes büntetőeljárás keretei között azért sem számíthattak, - mert a cselekmény - az emberölés alapesete - *nem volt halállal büntethető*.

Elbíráltak a rögtönítélő tanácsok olyan előre kitervelt és nyereségvágyból elkövetett emberöléseket (közkeletű megnevezéssel rablógyilkosságokat) is, - ahol a halálbüntetés jogállami keretek között lefolytatott büntetőeljárás során aggály nélkül kiszabható és végrehajtható lett volna. Ezeknek az ügyeknek valójában a forradalomhoz annyi közük van, hogy az elkövetők *fegyverszerzési lehetőségét megkönnyítette* a fegyverraktárak megnyitása, valamint az a tény, hogy a forradalom napjaiban köztörvényes bűnelkövetők is szabadultak a börtönökből. A politika ezeket az ügyeket később előszeretettel mosta össze a forradalom fegyveres harcosai ellen indított ügyekkel, akiket éppen e köztörvényes bűnözők okán állítottak be ugyancsak fegyveres banditának. Ezért alapos a feltevés, hogy a forradalomtól független bűnelkövetők ügyeit tudatosan sorolták a rögtönbíráskodás körébe.

Ami a rögtönítélő tanácsok előtt lefolytatott eljárások esetében a *védelem helyzetét* illeti, csak néhány esetben érzékelhető, hogy a védelem, amely a tárgyalási szakban kapcsolódhatott be az ügyekbe (a nyomozás során a vádlott a védővel nem érintkezhetett) érdemben segítséget nyújtott a vádlottnak.

Az a tény, hogy részletes bizonyítás felvételére (pld. a vádlott a fegyverrel részt vett-e a harcokban) nem került sor, önmagában beszűkítette a védelem lehetőségeit és gyakorlatilag szabadkezett biztosított a bíróságnak, amely egyébként több esetben hozott az ügyész által indítványozott legsúlyosabb büntetés helyett enyhébb ítéletet, de nem a védelem által felmutatott bizonyítékok, hanem kizárólag a bíró szubjektív meggyőződése alapján.

A *védelem taktikája* nem egy esetben az volt - ritkán siker is koronázta -, hogy *megkísérelte az ügynek statáriális eljárásról rendes bíróság elé történő áttételét* elérni. Amennyiben ez sikerült úgy nemcsak a halálbüntetés elkerülése volt biztos, hanem a kiszabott szabadságvesztés büntetés tartama - azonos minősítés mellett is - lényegesen enyhébb volt. A *védelem azonban az esetek döntő többségében formális* csupán megismétli az ügyész által is említett enyhítő körülményeket és irgalmas ítélet meghozatalát kéri.

Külön említést érdemelnek azok az ítéletek, amelyeket a bíróság 14-16 éves fiatakorúak - leggyakrabban ipari tanulók vagy az iskolából kikerült munkásfiúk - ügyeiben hozott. Aligha vonható kétségbe az a gyakran

hangoztatott védekezés, hogy a birtokukba talált fegyvert azért rejtegették, mert vonzódást éreztek a fegyverhez (rendszerint a pisztolyokhoz). A velük szemben kiszabott 5-6 évi börtönbüntetés nemcsak eltúlzottan súlyos, de olyan szükségtelen megtorló büntetés volt amely - az elkészített néhány interjú tanúsága szerint - tönkretette az életük kezdetén álló fiatalok felnőtt korát is.

Összefoglalva a rögtönbíráskodás során tárgyalt ügyek vizsgálata és a meghozott ítéletek elemzése azt mutatja, hogy a rögtönbíráskodás bevezetése alapvetően nem töltötte be azt a funkciót, amelyet a hatalom eredetileg a bírósági tanácsoknak meghatározott. Valójában a népbírói tanácsok és a gyorsított eljárás lett az a jogintézmény teljesíti be a hatalom összes elvárását.

Koncepciós perek⁶

A kádári megtorlás eszköztárában helyet kaptak a '30 évek szovjet, majd az '50 –es évek magyar gyakorlatából jók ismert *koncepciós perek is*. A koncepciós perek a kommunista hatalomgyakorlás rendszerében előkelő helyet foglalt el a kezdetektől csaknem az összeomlásig. Természetes tehát, hogy a forradalom megtorlásában is fontos szerepet kaptak. Nem lévén bírói függetlenség, a monolit hatalom szabadon rendezhette meg ezeket a visszataszító színjátékokat.

A politikai vezetésnek alárendelt bíróságokat a diktatúra - a hatalomgyakorlás eszköztárában - gyakran alkalmazta a koncepciós pereknek a konstruált tényálláson alapuló típusát is.

A koncepciós perekben olyan büntetőeljárásokat értünk, amelyek elszakadnak a büntetőeljárásnak a büntetőeljárás törvénybe foglalt céljától, és különböző politikai célok elérését szolgálják.

A politikai cél elérése érdekében

- fiktív tényállás alapján, vagy/és
- megalapozatlan tényállás alapján, vagy/és
- anyagi-jogi rendelkezés megsértésével (ideértve a büntetés kiszabására vonatkozó szabályokat és bírói gyakorlatot), vagy/és
- amorális jogszabályok alkalmazásával hoznak akár államellenes bűncselekményekben, akár köztörvényes bűncselekményekben marasztaló ítéletet.

A felsorolt ismérvek egy- egy eljáráson belül összefonódva is jelen voltak.

Így lehetséges, hogy 1958 október 9 - én *Marosán György* egy »Feljegyzést« kapott készhez az „ellenforradalmi ügyekről.”⁷

⁶ Vö.: Részletesen: Gondolatok a koncepciós perekről in: Kahler Frigyes: Jogállam és diktatúra II . Kairosz Bp. 2008. p. 5 – 38.

⁷Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez I Bp.. p.649.

A »Feljegyzés« szerint: „...az ellenforradalmi perek anyagai minden vonatkozásban alátámasztják pártunk értékelését az ellenforradalomról”.

Nem csoda, hiszen éppen „pártunk értékelése” határozta meg jó előre – az 1956. decemberi „dogmában” – *minek kell kitűnni ki az ügyekből.* Ez a koncepció perek technikájával - minden nehézség nélkül - meg is valósult. Csak éppen az elítéltek szociális összetétele körül nem volt minden rendben...

A megtorló perek »lebonyolításának«kérdéséhez

Magyarországon a forradalom leverése után nem volt olyan független bíróság, amely előtt a súlyos vádak pártatlanul elbírálnak lettek volna.

Kádár természetesnek találta, hogy közvetlenül is beleavatkozhat az érdemi ítékezésbe. A monolit hatalmi rendszerbe gondolkodó kommunista vezető esetében a bírói függetlenség ugyanis nem létező fogalom.

Sajátosan fogalmazta meg a pártvezetés és a bíróságok viszonyát – valamint a megtorlás filozófiáját Kádár 1985 szeptemberében Moszkvában, Gorbacsovval⁸ folytatott megbeszélésén:

„Hoztunk szigorú rendelkezéseket is. Kb. 280 emberre szabtak ki halálos ítéletet a törvény értelmében. A bíróságok munkájában a párt nem avatkozott be, de amikor a halálos ítéletek száma elérte az ellenforradalmi események eseményekben ártatlanul elhunytak számát, arra kértem az elvtársakat, hogy álljanak le.”⁹

A KB 1957. április 5.-i ülésén Kádár János az alábbiakat mondta a bíróságok ítéleteiről: „...itt muszáj erősíteni (sic!)... Előfordult, pl. hogy Nezvál elvtárs [ekkor már igazságügyminiszter. K. F.] egy ilyen ügyben kiizzadt egy halálbüntetést és a felső bíróságon megesett a szívük rajta és a büntetést átváltoztatták életfogytiglani börtönre...Össze kell szedni egy tucat ilyen ügyet...A bírósági munka most a Népköztársaság létét jelenti. Aki ellenforradalmár volt meg kell büntetni. A népbíróság szervezetét fel kell állítani úgy, hogy mód legyen bármilyen ügyet tárgyalni.”¹⁰

Zinner Tibor kutatásaiból tudjuk, - s ez alátámasztja Kádár április 5.-i mondatainak valóságtartalmát is - hogy *Nezvál* közvetlenül instrukciókat adott

⁸ Gorbacsov, Mihail (* Privolnoj, 1931. márc.2.) Orosz nemzetiségű szovjet politikus, a szovjetunió utolsó elnöke. 15 éves korától kombájnos. 1950-ben felvették a Moszkvai Egyetem Jogi Karára 1955-ben szerzett diplomát majd agrár-közgazdászként is diplomázott (1966). 1952-től az SZKP tagja, 1970-től a párt mezőgazdasági ügyekért felelős titkára, 1971-től az SZKP KB tagja, 1974-től a Legfelsőbb Tanács Tagja, 1979-től PB tag. 1985-től az SZKP főtitkára majd a szovjetunió elnöke. 1990-ben Nobel-béke díjjal tüntették ki. 1991. december 25-én lemondott elnöki tisztségéről.

⁹ Valerij Musztov közlése az 1985. szeptember 25-i Kádár – Gorbacsov találkozótól in: História 1993. 3.p. 24.

¹⁰ MNL OL. 288. fond. 4/7 öe.

*Gyepes Istvánnak*¹¹ a *Földes Gábor és társai ügyének* tárgyalása előtt, amely hat végrehajtott halálos ítélettel végződött.¹²

A legnagyobb horderejű perekben az ítéletet valójában az MSZMP PB hozta meg. Így a *Nagy Imre és társai ügyben* – a pernek ma már széleskörű irodalma van – többszöri moszkvai egyeztetés után a PB döntött, s a Vida - tanács ezt a döntést formálta »bírói ítéletté«.

Az MSZMP PB 1957. december 21 –i zárt ülésen határozott, amelyben „szabad folyást kell engedni a törvényes eljárásnak Nagy Imre, Donáth Ferenc, Szilágyi József, Jánosi Ferenc, Vásárhelyi Miklós, Fazekas György, Tánczos¹³ és Haraszti Sándor állampolgárokkal szemben.”¹⁴

Kádár itt valójában már ítélkezett. Ez kitűnik a döntés indokolásából: Nagy Imre »osztályárulóc – évek óta konspirál, s a »munkásosztály hatalmi pozíciójának« feladására, a koalíciós pártok visszaállítására és a és a »Varsói Szerződés felmondására«. Az indokolás utal még a »népköztársaság elárulására« is, amely állami aktustok folyamán »valósult meg«.

A május 27-i PB. ülésről készült összefoglaló jegyzőkönyv 7. pontjában a következőket olvashatjuk:

„A [Nagy Imre]¹⁵ csoport tárgyalásának szabad folyást kell engedni. Ennek előfeltételeit kormányvonalon Münnich¹⁶ és Biszku, pártvonalon Kádár és Marosán elvtársak biztosíták”.¹⁷

¹¹ Dr. Gyepes István (1922-2000) bíró. Gyepes István pályáját péksegédként kezdte. A kommunista párt megbízható kádereként küldték a Bírói és Államügyész Akadémiára. Innen kikerülve nyomban megyei bírói beosztásba került. A forradalom alatt együtt vonult fel - későbbi áldozatával - Földes Gáborral a győri tüntetésen. A forradalom leverését követően ezt a „ballépését” is jóvá akarta tenni.

Gyepes – aki ekkor még nem végezte el a jogi egyetemi tanulmányait – továbbra is bírta az MSZMP bizalmát és így ő lett a Földes Gábor és társai ellen indított nagy koncepció per bíróját. A per megkezdése előtt Gyepes István „személyes megbeszélés” formájában tudta meg Nezvál Ferenc igazságügy-minisztertől azokat az elvárásokat, amelyet a hatalom ettől a nagy ívű pertől várt. A koncepció érdekében Gyepes István tudatosan hamis tényállást állapított meg az ügyben. Hamis a nyugati határ teljes őrizetlenségéről a mosonmagyaróvári sortűz történetéről és az azt követő eseményekről rögzített ítéleti tényállás.

Megszegve az eljárásjogban akkor is kötelező szabályokat orvos-szakértői vélemény ellenében egy halott sértettet élőnek tekintve gyilkosságban mondta ki bűnösnek a halottat megrúgó személyt és halálos ítéletet hozott elmebeli állapota miatt súlyos fokban korlátozott beszámítási képességű személlyel szemben is.

Bűnös bírói magatartásával kielégítette a kádári hatalom igényeit. *Földes Gábort, Tihanyi Árpádot, Gulyás Lajost, Weinträger Lászlót, Cziffrik Lajost, Zsigmond Imre* kivégzésével. Gyepes István véres tettének jutalmaként, - a rendszerváltozásig - a Győri Megyei Bíróság elnöke volt. Nyugdíjasként – békében – halt meg.

¹² Zinner: A kádári megtorlás rendszere p.263.

¹³ Gábor

¹⁴ A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1957 – 1958.évi jegyzőkönyvei p.168.

¹⁵ A korabeli iraton a nevet áthúzták.

¹⁶ Münnich Ferenc dr. [Flatter Ottó] (Seregélyes, 1886. november 18.- Budapest, 1967. november 29.) jogász, kommunista politikus, miniszterelnök. Az első világháborúban hadnagy, 1915-ben orosz fogságba esett, hazatérése után a KMP egyik alapítója. A kommün bukása után Bécsbe menekült majd a szovjetunióban élt (1922-1936). Részt vett a Spanyol polgárháborúban majd a Moszkvai Állami Rádió főszerkesztője. Az NKVD ezredese. 1945-ben hazatért, Budapest rendőrfőkapitánya (1946-1949). 1956-ban Nagy Imre második kormányában belügyminiszter. 1956. november 2-án Kádárral Moszkvába távozott. November 4.-től a Forradalmi Munkás- Paraszt Kormányban a fegyveres erők és közbiztonsági ügyek minisztere. 1958-1961 között miniszterelnök.

¹⁷ Iratok I. p.640.

Az MSZMP PB döntése alapján¹⁸ 11 személyt – Nagy Imrét, Losonczy Gézát, Donáth Ferencet, Gimes Miklóst, Maléter Pált, Kopácsi Sándort, Tildy Zoltánt, Jánosi Ferencet, Vásárhelyi Miklóst, Szilágyi Józsefet és Király Bélát (ő ekkor már nyugatra menekült. Szerzők.) „mint az összeesküvők vezető magját” elkülönítették. A pert az MSZMP PB szeptemberre tűzte ki és egyben döntött a kiszabandó büntetéseket illetően: „...a vádlottak között differenciálni kell, s bűnösségük fokának megfelelően a legsúlyosabb büntetést kell kiszabni Nagy Imrére, Losonczyra, Donáthra, Gimesre, Szilágyira és Király Bélára.” (Kiemelés tőlem K. F.)

Mint tudjuk a „legsúlyosabb büntetés” a halálbüntetés volt Magyarországon.

Az ítékezés irányításának azonban nemcsak a legfelsőbb szinten van nyoma. Brusznai Árpád veszprémi tanár ügyében – akit a Győri Katonai Bíróság Népbírószáki Tanácsa életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt – a megye párttitkára, Pap János¹⁹ levelet intézett az MSZMP KB adminisztratív osztályához, valamint Domokos Józsefhez a Legfelsőbb Bíróság elnökéhez halálbüntetés kiszabása végett.

A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma – Dr. Szimler János²⁰ hadbíró alezredes vezetésével – a »kérést« teljesítette.²¹

A »kézi vezérlés« intézményesített formáját jelentette a Koordinációs Bizottság (Biszkú, Nezvál, Szénási) és a BM –nek a bírósági tárgyalásokat figyelő osztálya.

A vidéken folytatott ügyekben ugyancsak a politika döntött. Arról, hogy kik kerültek végül az »igazságszolgáltatás« öröklőkövei közé, s végső soron mi lett a sorsuk nem jog kérdése volt, hanem a központi és helyi politikai vezetők megítélésén nyugodott.²²

¹⁸ MNL OL: XX. 5. 4 operatív iratok 18. kötet, MOL. 288. fond. 4/14/ 1 öe. Vö. még A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1957 – 1858 évi jegyzőkönyvei p.325 – 417.és Iratok I. p.640.

¹⁹ Pap János (1925-1994) vegyésztechnikus, kommunista politikus 1946-1949 -ig az ajkai erőműben. 1929-1961 Veszprém megyei pártbizottságon az MDP, MSZMP osztályvezetője, majd titkár (első titkár); MSZMP KB tag 1959-1985-ig, belügyminiszter,miniszterelnök helyettes 1963-1965-ig, Ekkor visszatért Veszprémbe a megyei pártbizottság első titkáráként ment nyugdíjba.1994-ben önkézevel vetett véget életének

²⁰ Dr. Szimler János (Budapest 1909. márc.13 – Budapest 1984. nov.14) ezüstműves, hadbíró. Ezüstműves tanuló, majd segéd (1924 – 1931) sztrájk szervezés miatt állását veszítette, majd segédmunkás, 1941 -1945 között marós. 1845 –ben a szovjet katonák elhurcolták „málenkij robotra”, ahonnan 1947 júliusában tárt haza. 1947 től SZDP, majd MDP, 1956. nov.15 –től MSZMP tag. Népbíró, majd ülnök 1949 -1950. aug. 12 –ig. Bírói és Államügyészi akadémia hallgatója (1949. szept. 14 – 1950. aug. 12.). Tartalékos hadbírói tanfolyamot végzett, 1950 okt. től százados. A Központi Katonai Ügyészségen ügyész helyettes, , 1950.dec.8 –től bíró a Budapesti Katonai Törvényszéken. 1951. nov.5 –től a Katonai Főtörvényszék, majd 1953. júl4-től a Katonai Felsőbíróság bírója. 1952. nov. 7-től őrnagy. 1953 – 1957.okt. között elvégezte a jogi kart. 1955 –től alezredes, a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának tanácselnöke és Kollégiumvezető – helyettes.1962 –től ezredes. Kegyesztett lett a munkásmozgalmi koncepciók perekben hozott ítéletei miatt. 1962.dec 24 én nyugdíjazták kivételes nyugdíj megállapításával.

²¹ Kahler Frigyes: A Brusznai per – Emberi sorsok a politikai megtorlás idején – Bp. Kairosz Kiadó 2001. p.389.

²² A 103/1958 IM – BM - Legfű közös utasítás (amely titkos volt) egy bizottságot állított fel a megyei párttitkár (első titkár) vezetésével. A bizottság tagja a megyei rendőrkapitányság vezetője, a megyei ügyészség vezetője és a megyei bíróság elnöke. Ez a bizottság minősít és dönt,hogy a forradalmi tevékenységéért gyanúba keveredett „megtévedt munkás és dolgozó paraszt származású személy” akinek „kisebb jelentőségű ellenforradalmi jellegű cselekménye” miatt nem kell bíróság elé állnia. Döntöttek abban a kérdésben is, kik azok,akik az előbbi

Dr. Sárközy Endre »életgyónásnak« minősülő - *Gyarmathy Líviának* - adott interjúja részletesen számol be a halálos ítéletekre is kiterjedő »kézi vezérlésről«, amikor is *Nezvál Ferenc miniszter konkrét utasítást adott, kiket kell halálra ítélni.*

Ügyészek - Ülnökök - Védők

A katonai ügyészi szervezet tagjai – így volt ez a polgári ügyészi szervezetben is - utasítási rendszer szerint működtek. Az ügyészeknek a politikai érdekek szerint történt utasítása nem jelentett nehézséget.

Már 1945 után, a kizárólagos hatalomra törő kommunista párt a büntetőeljárást olyan eszköznek tekintette, amellyel el lehet érni azokat a célokat, - elsősorban a kizárólagos hatalom megragadását, és megtartását - amelyet politikai eszközökkel képtelen volt.²³ Ezt a koncepciót Rákosi a szűkebb körű vezetés körében nem is rejtette véka alá. Ezért már az 1945 – 1949 közötti időszakban is súlyos akadályt jelentettek az említett szempontból azok az *ügyvédek*, akik a védelmet a vádlott érdekében tiszta jogeszközökkel kívánták ellátni. Olyan ügyvédekre volt tehát szükség ezekben az eljárásokban, akik hajlandók voltak részt venni abban a színjátékban, amit az ÁVH által készített forgatókönyv alapján rendeztek.

Az *ülnökök* befolyásolása szintén nem jelentett nehézséget, hiszen kiválasztásuknál a »politikai elvárások« maximálisan érvényesülte.

Nehezebb kérdés volt – mint említettük - a védőügyvédek befolyásolása.

A pártcélok megvalósítása érdekében az ügyvédek jelentős részét kiszorították az eljárásokból, olyan módon, hogy az államvédelmi hatóság *állambiztonsági megbízhatóság* alapján listát állított össze azokról az ügyvédekről, akik *népbírói hatáskörbe tartozó, valamint katonai bíróság, illetve "00" jelzésű ügyekben eljárhattak.*

A védők jogainak *szűkítését nem csak a katonai védők* – ez a megkülönböztetés szakmai érvekkel többé-kevésbé védhető - hanem a politikai ügyekben »elfogadható« védők listája szűkítette.²⁴

Szigorú titok fedte az ÁVH terveit is, ahol nem csak azt határozták meg ki legyen az ügyész és a bíró, s hogy egy tanú kihallgatása hány percig tartson, hanem megnevezték melyik vádlottnak ki legyen a védője.²⁵

---

kategóriába nem sorolandók, („*e pont alá nem vonható osztályidegen, osztályellenség, huligán, és a szokásos bűnöző*”) az ő sorsuk áll a halálraítéltek és a börtönt szenvedettek számadatai mögött.

²³Vö.: Törvénytelen szocializmus (szer.: *Zinner Tibor*) Bp.1991; *Szakács Sándor – Zinner Tibor: A háború megváltozott természetéről 1944-1948* Bp.1997.

²⁴ A két listán - az ügyek kutatása igazolja - lényegében ugyan azok a nevek szerepeltek. Katonai, illetve "00"-s védőként Ambróczy György, Barna Imre, Bálin Sándor, Bánki Dénes, Bárd Imre, Halász Pál, Holló Ottó, Járnai Zsigmond, Kálmán György, Kaszó Elek, Kontra Lipót, Kertész Zsigmond, Mátrai László, Simonyi László Szilágyi István neve szerepel gyakran. Népbírói pályafutásának végeztével ide sorolt Major Ákos is.

A védők állambiztonsági listázása csak egyik módja volt a védelem jogával való visszaélésnek. Valójában a hatalom zárt utasításaiban ellenezte a védelem jogát is. *Molnár Erik igazságügy – miniszterként* azon az állásponton van „*Nem indokolt a szabad védelem.*”²⁶(Kiemelés tőlem. K. F.) A legfőbb ügyészhez intézet átiratában pedig kifejtette: „... a polgári büntető vonalon ²⁷ elrendelt 'titkos védői lista' törvénytelen, mert erre jogszabály nincs”, ugyanakkor, hozzátette: „helyesnek tartjuk, hogy a katonai védőkről szóló rendelet értelmében a polgári vonalon is csak kiválasztott védők láthassák el a védelmet. Azonban ehhez megfelelő egységes jogszabály kellene...”²⁸

Az ügyvédi kar létszáma forradalom után 2857 fő volt, a ez azért is szálla a hatalom szemében, mert az ügyvédek jelentős politikai szerepet vállaltak a forradalom idején.

„Az ügyvédség politikai elmaradottsága különösen kitűnt az ellenforradalom idején, amikor számosan kimutatták, ellenséges érzületüket. Az ellenforradalomban főként vidéken több ügyvéd vállalt irányító szerepet és vett részt tevékenyen állam ellenes megmozdulásokban. Ezért több mint 100 ügyvéd ellen fegyelmi, 44 ügyvéd ellen pedig büntető eljárás indult, 48 ügyvéd került rövidebb ideig tartó rendőrhatósági, illetve közbiztonsági őrizetbe. Az ügyvédi kamarák fegyelmi eljárás során 58 ügyvéd előzetes felfüggesztését rendelték el. 13 kamara közül 10 kamarában alakult különféle elnevezésű ellenforradalmi bizottság, melynek vezetését jobboldali elemek vették kezükbe... 5 ügyvédi kamarában az ellenforradalom hatása alatt lemondott a vezetőség, de voltak olyan vezetők is, akik maguk is szerepet vállaltak az ellenforradalmi megmozdulásokban. Az igazságügy miniszter az ellenforradalmi bizottságok bomlasztó tevékenysége miatt a budapesti és miskolci kamara önkormányzatát felfüggesztette.” - Idézet a felülbíráló bizottságjelentéséből.

A védelemnek a kádári megtorlásban is meg volt azonban a maga sajátos szerepe. Az eddigi kutatások során átvizsgált nagy súlyú büntető eljárások sokaságából levont következtetéseket összegezve kimondhatjuk: a hatalom nem elégedett meg azzal, ha a védő (legyen az meghatalmazott vagy kirendelt) passzivitást mutat, s felszólalásában csupán a vádlott megbánására hivatkozva enyhe büntetést kér, vagy – ha a vádlott nem volt hajlandó megbánást tanúsítani – elszakadva a vádlott álláspontjától (a vádlott ideológiai fejletlenségére utalással) könyörgött a vádlott életéért.

A bírói gyakorlat csakhamar rádöbentette a védőket arra, hogy a vádlottnak akkor adnak némi esélyt, ha aktívan közreműködnek a bűnösség beismerésében. Így állnak elő azok a morbid esetek, hogy a védelem, noha következetesen küzd érveivel és bizonyítási indítványaiival a bűnösség ellen, nem meri kimondani

²⁵ Vö. a Standard-ügyben készült ÁVH javaslatot: Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 1. (Szerk.: *Horváth Ibolya*, *Solt Pál*, *Szabó Győző*, *Zanathy János*, *Zinner Tibor*) [Továbbiakban: Iratok]Bp.1992 p.274-281.

²⁶ MNL OL. XIX.E.1.Z. doboz 0056/20/1953.

²⁷ Értsd: nem katonai (K. F.)

²⁸ MNL OL. XIX.E. 1. Z. doboz 0056/30/1853. Vö.: *Kahler Magyar Jog* [továbbiakban MJ]: 2/1993.p.73-79; 8/1993 p.460-466.

mindazt, ami logikusan következik, hogy tudniillik felmentést kér. Érzékeltetendő ezt a tudathasadásos állapotot tegyük vizsgálat tárgyává a Bruszniai - perben a védők tevékenységét.

Dr. Bruszniai Árpád védője *dr. Miklós Imre*²⁹ - kitűnően képzett jogász, aki maradéktalanul élvezte Bruszniai Árpád és családja bizalmát - azzal kezdte védőbeszédét: „, nem kívánom vitatni a bűnösség kérdését.”

Ezután ízekre szedte a kulcskérdésekben hamisan vallomást tevő tanuk vallomását, gondosan kikerülve Pap János megyei párttitkár vagy a DISZ titkárból nyomozó tisztté vedlett Stefán László hamis vallomását megjegyezve „a tanúvallomásoknál figyelembe kell venni azt is, hogy harag, vagy egyéb körülmény is fennállt náluk”. Ez a legtöbb, amit önveszélye nélkül megtehetett. Az etikus ügyvédi magatartást mindig tisztelő Miklós Imre gondosan vigyázott arra, hogy ne ártson a vádlott-társaknak.

1958. február hó 18-i PB ülés végül meghozta „*Az ügyvédi kérdés politikai és jogi rendezéséről*” című határozatot.

Nezvál maga is kimondta:

„Most a rendőrség és a belügy által összeállított listán kb. 300 ember van, plusz még a bírósági tárgyalások alapján is meg kell vizsgálni azokat, akik nem tartották be a törvényes rendelkezéseket és a bíróságnál is olyan eljárást folytattak, ami erkölcsbe vágó: mentették az ellenforradalmárokat, és kijárárok is voltak.”

Nezvál a lényegre mutatott rá. A bírósági eljárásokat figyelő rendszer (a megyei pártbizottságokon és a megyei politikai nyomozó osztályokon működött) elemezte mind a bírák, mind a védők tevékenységét. A “300 ember” olyan védő volt, akik komolyan vették védői kötelességüket, és a megtorlások áldozatainak védelmét úgy látták el, mintha bárki is kíváncsi lett volna a vádlottak védekezésére, a valódi történeti tényállásra, netán a jogi minősítésekre. A Nezvál által említett 300 ügyvéd „nem tartja magát azokhoz a fontos politikai, erkölcsi szempontokhoz, amelyekhez magát tartani kellene.” Az ő helyüket kellene tehát vállalati jogászokkal és frissen végzettekkel feltölteni.

A PB határozata után lázas munkához látott az apparátus.

A fellebbezési és a kegyelmi eljárás

jogszabályi rendezése a politikai megtorlás szolgálatába állította a szabályokat. Minden civilizált államban elv, hogy súlyosításra irányuló vádhatósági fellebbezés nélkül – kizárólag a védelmi fellebbezések alapján – nem hozhat a másodfokú bíróság súlyosabb ítéletet, mint az első fokú bíróság. Ezt nevezzük *súlyosítási tilalomnak*. A forradalom megtorlására alkotott szabályok ezt a tilalmat eltörölték és lehetővé tették *a reformatio in peius* –t.³⁰ Lee Tibor a

²⁹ *Kahler Frigyes*: A Bruszniai - per – emberi sorsok a politikai megtorlás idején (Kairosz 1998) p. 356.

³⁰ 1957 évi 34. tvr. 16.§.(2) bek. Kihirdetve 1957.jún.15.

Legfelsőbb Bíróság büntető kollégiumának vezetője nem sokkal a tvr. hatályba lépése után a megyei bíróság elnökeinek értekezletén már azzal dicsekedett, hogy a 21. halálos ítéletet hozták meg olyan ügyekben, amikor csak védelmi fellebbezés volt az ügyben.³¹

Ennek a gyakorlatnak lett a következménye, hogy a védők, minden olyan ügyben, ahol csak védelmi fellebbezést jelentettek be, nyomban visszavonták a jogorvoslati kérelmet. Az egy további tragikus lépés volt, hogy ebben az esetben is lehetőség volt a vádlott terhére bejelentett törvényességi óvás bejelentésére és súlyosabb – akár halálbüntetés - kiszabására.

A kegyelmi eljárás lefolytatása ugyancsak a hatalom politikai érdekeit szolgálta. *A halálbüntetést jogerősen kiszabó bíróság az ítélet kihirdetése után kegyelmi tanácsá alakult.*³² Ez az önmagában is abszurd eljárás az ügyészi javaslat meghallgatása után kezdődött és a halálbüntetést jogerőre emelő tanács – szótöbbséggel döntött arról, kegyelemre ajánlja –e az elítéltet. Amennyiben a döntés nemleges volt, úgy az ügy nem került a kegyelmi jogot gyakorló Elnöki Tanács elé, hanem *a tanács intézkedett az ítélet végrehajtásáról.*³³

Így járt el a legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának dr. Szimler János hadbíró alezredes vezette különtanács Brusznjai Árpád ügyében. Valachi László katonai ügyész ellenezte indítványában a kegyelmet. A tanács elnöke valamint Török Sándor és Orbán Miklós rendőr ezredesek (korábban áv. tisztek) a kegyelem ellen foglaltak állást. A különtanács másik két tagja Dapsi Káros és Liszt Vilmos ezredesek a kegyelem megadására szavazott. Brusznjai Árpád kegyelmi ügye tehát nem került a NET elé, két nap múlva 1958. január 9 –én kivégezték.³⁴

Dr. Ledényi Ferenc hadbíró vezérőrnagy

A forradalmat követő politikai megtorlás bírósági ítéletek formájában jelentkező büntető megnyilvánulásainak a katonai bíraskodás körében egyik kulcsszereplője Ledényi Ferenc hadbíró volt. Karrierje – int ahogy eltávolítása is – tipikus kommunista pártkarrier.

Ledényi Ferenc (1904. jún. 9. Budapest – 1968. nov. 20. Budapest) vasesztergályos tanoncként kezdte pályáját a Vukán Gépgyárban. Később kávéfőzőként dolgozott a Múcsarnok Kávéházban.

1945-ben tisztviselő a Magyar Acélárugyár irodáján.

1945-től a kommunista párt tagja. 1949 szeptemberében lépett a hadseregbe. Ekkor a Büntetőbírói és Államügyészi Akadémiára küldték. Ennek elvégzése után – 1950 augusztusától - a Budapesti Katonai Ügyészség vezető-helyettese

³¹ Vö. Kahler Frigyes Joghalál Magyarországon 1845 -1989 Zrínyi Bp. 1993 p 42.

³² 1957.évi 34. tvr.21§ (1) bek.

³³ 1957. évi 34.tvr.21.§ (3) bek.

³⁴ Kahler Frigyes: A Brusznjai – per Emberi sorsok a politikai megtorlás idején. Kairosz Bp. 2001 p.400- 402,

őrnagyi rangban. 1952-től 1955 júniusáig a Budapesti Katonai Bíróság elnöke, alezredes.

Ezt követően – 1962. szeptember 14-ig – a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának elnöke. *A vérbírák sorában 28 halálos ítélettel szerepel.* Ledényi Ferenc ítélete nyomán végezték ki Dudás Józsefet és Szabó Jánost. A csepeli fegyveres ellenállók – Kőrösi Sándor főhadnagy és társai – ügyében 3, a Jutadombi fegyveres ellenállók – Mecséri János ezredes és társai – ügyében 9, a Schmidt kastély ellenállóinak – Pércsi Lajos és társai – ügyében 3, a Bécsi Magyar Forradalmi Tanács – Renner Péter és társai – ügyében 3 vádlottat végeztetett ki.

A Rétsági –tisztok perben ő változtatta Pálinkás (Pallavicini) Antal őrnagy életfogytig tartó szabadságvesztés büntetését halálbüntetésre.

Eljárt Földes Gábor és társai koncepciós perében valamint a Mátyás Miklós hadbíró által hozott 6 halálos ítéletet kimondó un. csendőr perben továbbá a Kristóf László csendőrnyomozó és társai ügyében, ahol is a halálos ítéletet 2006. október 26-án a Legfelsőbb Bíróság felmentésre változtatta.

A Legfelsőbb Bíróság elnökhelyettesi rangját betöltő Ledényi Ferencet 1962 szeptemberében azonban *menesztették.*

Tömpe András a MSZMP KB Adminisztratív Osztályának vezetője 1962. július 31-én előterjesztést tett a Politikai Bizottságnak Ledényi nyugdíjazására azzal az indokolással, hogy Ledényi a törvénysértő munkásmozgalmi perekben részt vett, továbbá mert munkájával és magatartásával szemben több kifogás merült fel. A politikai bizottság Tömpe András előterjesztését 1962. augusztus 7-én elfogadta. A történethez tartozik, hogy Ledényit 1960-ban a Vörös Csillag Érdemrenddel tüntették ki. „A mór megtette kötelességét, a mór mehet.....”